

A harmadik alegység három tanulmányt tartalmaz az irodalmi névadásról. GEORGIANA LUNGU-BADEA a szépirodalomban szereplő tulajdonnevek és címek fordításáról ír (pl. *La Belle et la Bête*, *Beauty and the Beast*, *Frumoasa și bestia*) (443–456). Megállapítása szerint a nevek fordításakor a pszichológiai, szemantikai, kulturális és ideológiai szempontokat is figyelembe kell venni ahhoz, hogy a fordító át tudja adni az író által választott vagy alkotott név összetett jelentéstartalmát.

A negyedik alfejezetben a politikában, a művészvilágban és a futballban előforduló ragadványnevekkel és álnevekkel találkozhatunk. DANIELA CACIA egy 150 elemből álló korpuszon vizsgálja a híres olasz és külföldi focisták beceneveit (458–469). Szemantikai átlátszóságuk alapján három csoportba sorolja őket: teljesen átlátszók (minden, az olasz kultúrában jártas ember számára egyértelműek), részlegesen átlátszók (motivációjuk felderítéséhez a rajongók tudására van szükség), nem átlátszó nevek.

Az ötödik alegységben a közösségi térben használatos nevekről olvashatunk. DAVIDE ASTORI az olasz diákok ímélcímeiben található felhasználónevekről ír tanulmányában egy 1000 névből álló minta alapján (506–519).

A negyedik rész utolsó alfejezetében ADRIANA STOICHIȚOIU ICHIM és MELANIA ROIBU a macskafajták névadásának romániai jellemzőit vizsgálja (532–546).

6. A kötet ötödik, egyben utolsó részébe a máshová nehezen besorolható munkák kerültek, egyfajta egyveleget alkotva. JOSEPH M. BRINCAT tanulmánya például az autók elnevezésével foglalkozik máltai példákon keresztül: mekkora teret enged a három betűből és három számból álló rendszám tábla az önkifejezésnek (557–564)?

7. Mint a bemutatott tanulmányok tematikai sokszínűségéből is láthatjuk, a kötet a névtan és egyéb nyelvészeti és nem nyelvészeti tudományterületek együttműködésének eredménye, mely földrajzi szempontból is kiterjedt képet ad a névtani kutatások aktuális állásáról. A tanulmányok sorában nemcsak olyan munkák kaptak helyet, melyek a két legnagyobb névfajtával, a helynevekkel és a személynevekkel foglalkoznak, hanem a máskor perifériára szoruló típusok is nagy hangsúlyt kaptak. Az íráskor mögötti koncepciók a mindennapi életből származnak, így a laikusok is érdekesnek találhatják őket.

BALOGH ERNA

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

A nevek szemiotikája

Szerkesztők: BAUKO JÁNOS – BENYOVSZKY KRISZTIÁN. Nyitrai Konstantin Filozófus
Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara – Magyar Szemiotikai Társaság,
Nyitra–Budapest, 2014. 266 lap

1. A 2014-ben elhunyt Hajdú Mihály emlékének ajánlott kötet tizennyolc tanulmányt közöl. A tanulmánygyűjtemény nem titkolt célja volt a névtan és a szemiotika „nyelvének” és módszereinek közös nevezőre hozása, valamint a létrejövő termékeny párbeszéd

kutatási eredményeinek bemutatása. A szövegek széles repertoárt tárnak az olvasó elé a különböző tudományterületek művelőinek írásaiból: az elméletibb jellegű tanulmányoktól az írói névadással foglalkozókon át a kétnyelvű környezetből vett jelenségeket vizsgálóig szemezgethetünk a két terület határmezsgyéjén folyó kutatásokból.

2. A kötetet HOFFMANN ISTVÁN tanulmánya nyitja, amely funkcionális keretben értelmezi a köznévi és a tulajdonnévi különbségét (5–21). A szerző a tulajdonnevek jelentésére helyezi a hangsúlyt, mert ebben látja leginkább azt a speciális tulajdonságot, amely alapján azok elkülöníthetők a köznevektől. A tulajdonnév jelentése véleménye szerint enciklopédikus és összetett; ennek révén a névhasználó elméjében eltérő szemantikai kidolgozottságú nevek jelenléte lehetséges.

VOIGT VILMOS írása a magyar népmesék nyomtatott kiadásaiban előforduló nevek szemiotikájával foglalkozik (22–40). Kategorizációja során olyan általános érvényű jellemzőket emel ki a népmesék tulajdonnév-használatát illetően, mint a „kicsinyített nevek” (pl. *Hüvelyk Matyi*, *Vargalus Károlyka*), a hősök „virágnevűsége” (pl. *Virág Péter*) vagy a szín-, fém- és drágakövek megléte a vizsgált szövegek neveiben (pl. *Zöld király*). VOIGT felfogásában „a fantasztikus és a realiztikus egymásmellettiése a mese varázsának (egyik) titka” (37).

SZIRMAI ÉVA a mindenkori hatalom befolyását, a „hatalmi emlékezet” módszereit vizsgálja a közterületek elnevezéseire vonatkozóan (41–54). A szerző gondolatmenetének alaptézise, hogy az emlékeket, valamint azt, hogy mi legyen emlékezésre méltó, társadalmi csoportok konstruálják. Megfigyelése szerint a közterületek neveiben a 19. századig elsődleges volt az eligazító, tájékozódást segítő funkció, ezzel szemben a 20. századra felerősödött az emlékeztetés igényének rögzítése.

NÉMETH ZOLTÁN szerint a társadalmi kényszerek, a hatalmi viszonyok beleírják magukat a névbe (55–64). Példaként a kisebbségi helyzetben élő magyar szerzők nevét említi (pl. *L'udovít Grendel ~ Grendel Lajos*, *Žofia Bárctzióvá ~ Bárctzi Zsófia*), melyeknek használati közegetől függően több változatuk is lehetséges. Mikszáth Kálmán nevének variánsai kapcsán arra jut, hogy a névváltozatok sokféleségében eltűnik az „eredeti név”, a „törvényes név” és az „anyakönyvi név”, mert a társadalmi gyakorlat felülírja a születési név és az álnév filológiai pontos elkülöníthetőségét.

TÓTH SZERGEJ az oroszországi keresztnévadás történetét tekinti át (65–77). Véleménye szerint a névadást jogilag nem szabályozó Oroszországban a kirívó, furcsának tekinthető nevek a társadalom mentális állapotára, a média, a politikai események befolyásoló voltára engednek következtetni. Ilyenek a mai orosz névanyag „hazafias névadás”-ának olyan politikai jelentéstartalommal bíró darabjai is, mint például ’olyannak lenni, mint Putyin’ vagy a ’szüleim az Egységes Oroszországra szavaznak’.

BAUKO JÁNOS tanulmánya a tulajdonnevek (személynevek, helynevek, intézménynevek) identitást jelölő funkciójával foglalkozik (78–96). Következtetései kétnyelvű környezetben élő szlovákiai magyarok kettős névhasználatának a vizsgálatán alapulnak. A magyaros névformák használata az informális nyelvi színterekhez köthető, míg a hivatalos szlovák forma többnyire a formális nyelvi közegekhez, így a szlovákiai magyarokra jellemző magyardomináns kétnyelvűség a közösségi névhasználatot tekintve is kimutatható.

HAINDRICH HELGA ANNA a keresztnévadás és az identitás közötti összefüggéseket tárta fel a romániai Csanáloson végzett kutatásában (97–110). A szerző forrásai római katolikus egyházi anyakönyvek voltak, illetve kérdőíves felmérést is végzett. A névanyag és

a kapott válaszok alapján arra jutott, hogy a csanálói névadó közösséget az anyaországhoz hasonló globális hatások érik, valamint a közösség névválasztásában a jó hangzás, az esztétikai szempontok előbbre valók a néveredetnél vagy a név jelentésénél.

SCHIRM ANITA kérdőíves módszerrel vizsgálta a laikus nyelvhasználók nevekre vonatkozó vélekedéseit, saját nevükhöz, illetve a névdivathoz fűződő attitűdjeit (111–123). A válaszok alapján úgy tűnik, az adatközlők viszonylag sok információval rendelkeznek saját nevükről, emellett kiemelt szerepet tulajdonítanak a név identitásjelölő funkciójának. A megkérdezettek többsége úgy vélte, a nevek hozzájárulhatnak a névviselőről alkotott benyomások kialakulásához.

FARKAS TAMÁS tanulmánya a névtelenség és a megnevezés kérdéskörét tárgyalja, többféle névtípust elemezve (124–138). A szerző hangsúlyozza, hogy a név nem csupán a kommunikációs célszerűséget hivatott szolgálni: a névadásban benne van az alkotás, az önkifejezés, a jelhagyás igénye is. A tanulmány rávilágít a névtelenség többféle értelmezési lehetőségére, és kiemeli, hogy a tulajdonnév megléte vagy hiánya nemcsak névelméleti, névtörténeti, szocioonomasztikai kereteken belül vizsgálható, hanem szociolingvisztikai, antropológiai nyelvészeti és szemiotikai szempontból is figyelemre méltónak tűnik.

ÚJVÁRI EDIT a nevek szemiotikájának sajátos témakörét, az anonimitást és a művészsztignatúrák képzőművészeti alkotásokon való megjelenését, meglétük rendszeressé válását vizsgálja, művészettörténeti és művészetszociológiai szempontokat is érvényesítve (139–154). Az alkotások névvel való jelzése az alkotók megbecsültségének növekedésére is utalhat. A művek szignálása ugyanis csak a 13–14. század fordulójától válik általánossá Itáliában, majd Európa egyéb területein is, jelezve az alkotók reneszánsz korban kiteljesedő megbecsültségét.

MIKESY GÁBOR mikrotoponimák jelentésváltozásait bemutató írásának érdeme, hogy friss adalékokat szolgáltat a jelentésváltozások folyamatainak megértéséhez (155–165). A szerző kiemeli, hogy a helynevek alapvető funkciójának, az azonosításnak az elsődlegességét igazolják a megfigyelt jelentésváltozások is, hiszen a névhez kötődő jelentéstartalmak könnyen változhatnak, eltűnhetnek, kicserélődhetnek, de a név jelölő volta ettől függetlenül megmaradhat. MIKESY megfigyelése szerint ha az információtartalom el is vész, a hangalak fennmaradhat a vizsgált helynevek esetében.

T. SOMOGYI MAGDA azt mutatja be, hogy milyen lehetőségek és megoldások kínálkoznak az írói szótárakban a tulajdonnévi címszók és szócikkek szerkesztésére, illetőleg az egyes lehetőségek közötti választások milyen további problémákat vethetnek fel a készülő szótár szerkesztési elveire nézve (166–183). A szerző úgy véli, ezen a speciális területen igen nagy szükség van az átgondolt és jól kidolgozott névtani szempontrendszer érvényesítésére. Ennek alátámasztására bemutatja a készülő Mikes-szótár szerkesztési elveit, kiemelve ezek előnyeit.

BÜKY LÁSZLÓ a nevek lírai környezetben való viselkedésével foglalkozik Weöres Sándor Magyar etüdök összefoglaló címen ismert versei, illetve Füst Milán életművének lírai szövegei kapcsán (184–197). A szerző szerint a nevek lírai szövegekörnyezetben ugyanúgy hordoznak hírértéket, mint bármely más nyelvi elem. A Füst Milán-i vizsgált névanyag a magyar és európai műveltség horizontját villantja fel, míg a weöresi magyarhoni nevek otthonosságérzetet keltenek.

ANGYAL LÁSZLÓ a Boldogult úrfikoromban szövegét elemezve mutatja be Krúdy névadási attitűdjeit, a nevek atmoszférateremtő szerepét és fontosságát műveiben (198–216). Arra az általános érvényű megállapításra jut, hogy az író névadására kifejezetten jellemzőek

a stilizált, valószerűtlen nevek, melyek bonyolult szemantikai hálózatot hoznak létre a cselekményben, emellett a név identitásteremtő ereje igen erős Krúdnyál.

SLÍZ MARIANN kutatása Lázár Ervin meséiből válogatott neveken alapul (217–226). A vizsgálat során – melyben az ELTE névtani diákkörének tagjai, demonstrátorai, doktoranduszai voltak a szerző segítségére – egy szabad asszociációs és egy feleletválasztós, a névviselő nemére, korára, jellemére vonatkozó kérdéseket tartalmazó kérdőívet töltöttek ki az adatközlők. Ezek alapján úgy tűnik, a fiktív neveknek olyan tényezők alapján tulajdonítunk üzenetet, mint a kontextus, a név hangzása vagy valamely közszóhoz való hasonlósága stb. Hogy mikor melyik tényező érvényesül leginkább, azt nagyban befolyásolja a befogadónak a világról való tudása is.

PETRES CSIZMADIA GABRIELLA Berg Judit népszerű gyermekkönyveinek, Rumini-világának névanyagából ad bőséges és szemléletes ízelítőt az olvasók számára (227–235). A bemutatott példákon keresztül igyekszik felfedni, hogy milyen, a cselekmény alakulásában kulcsfontosságú szerepet játszó szemantikai hálózat bontakozik ki a vizsgált mese-regények szövegeiben a nevek megvilágosodó jelentése és sokoldalú értelmezhetősége révén.

N. TÓTH ANIKÓ tanulmánya Grendel Lajos New Hont-trilógiaként emlegetett regényeinek sajátos személy- és helyneveivel, a szöveg nevek biztosította többletjelentéseivel foglalkozik (236–245). A vizsgált regényekben a névadási szokásokat sok esetben a különböző példaképek, kultuszok befolyásolják.

BENYOVSZKY KRISZTIÁN A Morgue utcai kettős gyilkosság című Poe-mű és egy azon alapuló Dumas-elbeszélés összevetésének névszemiotikai tanulságaival foglalkozik (246–266). Négy változtatásra hívja fel a figyelmet; ebből három érinti a tulajdonneveket: Dumas a nyomozó nevét *Edgar Poë*-ra változtatta (Poe-nál *C. Auguste Dupin*), míg az orvos, Paul Dumas nevét *Dupin*-re. A harmadik módosítás a gyilkosságnak a Morgue utcából a Saint Roch utcába helyezése; ez térben csekély változtatást jelent. E módosítások fikció és valóság érdekes összjátékát hozzák létre a szövegekben a nevek szintjén is.

3. A hiánypótló kötet kiemelkedő érdeme, hogy a vizsgált területek sokszínűségét megmutatva jól érzékelteti a névtan és a szemiotika szemléletmódjainak összehangolhatóságát, a kölcsönös párbeszéd hasznos, gyümölcsöző voltát a különböző tudományterületek művelői között, új irányvonalakat jelölve ki ezáltal mind a névtan, mind a szemiotika művelői számára.

PÁJI GRÉTA

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

**RUDOLF KÖSTER, Eigennamen im deutschen Wortschatz.
Ein Lexikon [Tulajdonnevek a német szókészletben. Lexikon]**

Walter de Gruyter, Berlin, 2012. 196 lap

1. A bölcsész- és természettudományok területén nemzetközi porondon is kiváló tudományos kiadónak számító Walter de Gruyter Verlag gondozásában eredetileg 2003-ban